

Adalékok az iskolai testi fenyítéssel kapcsolatos vélekedések előzményeinek 19. századi történetéhez. Egy vita 1887-ből

Baska Gabriella*

DOI: 10.21549/NTNY.35.2021.4.1

Kutatásomban egy a „botbüntetésről” szóló 1887-es magyarországi szakmai vita érveit próbálom meg értelmezni a diskurzuselemzés módszerével minél szélesebb jogtörténeti és művelődéstörténeti összefüggésrendszerbe ágyazva. A vita alapján feltételezem, hogy a korszakban lezajló szellemi erjedés az iskolai gyakorlat és a tanítói szerep átalakulásának is alapjául szolgált, azaz a mentalitásváltásnak valamiféle határmezsgyéjén vagyunk, legalábbis egy olyan mezsgyén, ami a társadalom egy részének gondolkodásmódját döntően befolyásolhatta. Ez idő tájt már a laikus közvélemény egy részét is foglalkoztatta az iskolai testi fenyítés kérdése, és kritikusai leginkább a magyar társadalmi élet „elmaradottságával” hozták azt összefüggésbe. Forrásom a Néptanoda című újság, amely a pécsi tanítóegylet kiadásában 1867-től jelent meg hetente és a környező tanítóegyesületek közlönyeként funkcionált. Bár – ahogy látni fogjuk – számszerűen alulmaradtak, mégis voltak a vizsgált vitának olyan résztvevői, akik a botütés végleges eltörlésére voksoltak már 1887-ben is. Ugyan napjaink jogszabályai a testi fenyítés tekintetében egyértelműen tiltó álláspontot képviselnek, teljes egészében sem a napi gyakorlatból, sem a nevelői mentalitásból nem tűnt még el ez a sok vitát kiváltó nevelői módszer. Tanulmányommal az ezzel kapcsolatos korábbi diskurzus érvrendszerének megismeréséhez szeretnék hozzájárulni.

Kulcsszavak: 19. század, testi fenyítés, népiskola, néptanítók, diskurzuselemzés

Bevezetés

Az iskolai testi fenyítés a nevelés történetének jól ismert kérdésköre, s bár az európai kultúrában mára már jogszabályok által felügyelt és kordában tartott pedagógiai módszer (vö. Boreczky, 1999), napjainkban sem vesztett ki a világ iskoláinak gyakorlatából. A Texasi Egyetem egyik kutatójának 2017-es tanulmánya (Gershoff, 2017)¹ rávilágít arra, hogy bár 128 országban jogszabályilag tiltott, 69 országban, azaz a világ országainak több, mint egyharmadában még legális a jelenség és része a mindennapoknak – így például az USA-ban is – noha az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága egy 2007-es dokumentumban a gyermekekkel szemben alkalmazott testi fenyítés minden formáját a gyermekek elleni erőszaknak nyilvánította. 2010-ben Az USA 21 államában volt még jogszzerű az alkalmazása, s, bár nem túl általános eljárás – bármit jelentsen is ez a gyakorlatban – így is évente mintegy 200.000 gyereket „náspángoltak el” az észak-amerikaiak valamilyen formában (Ristuccia, 2010). Kétségtelen, hogy 2016-ra Gershoff tanulmánya szerint már „csak” 19 államot érintett a probléma.²

* Egyetemi docens, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet, baska.gabriella@ppk.elte.hu

1. 2016-os adatok alapján.

2. Hogy 2018 decemberében még mindig ugyanez a helyzet, arról a 'The New York Times' cikke tudósít. Christina Caron, In 19 states it is still legal to spank children in public schools. Retrieved from <https://www.nytimes.com/2018/12/13/us/corporal-punishment-school-tennessee.html> (2019. 01. 04.)

A fentiekből is egyértelmű, és a legújabb kutatások alapján is helytálló, amire Boreczky Ágnes 1999-es írásában felhívta a figyelmünket: „Azt hihetnénk, a civilizáció terjedésével a fegyelmezésben, a büntetésben a szeparációs félelemre illetve a fájdalomra apelláló módszerek közül inkább az elkülönítés kevésbé drasztikus, térbeli és/vagy szimbolikus formái válnak uralkodóvá (például a "számárpád", a külön ültetés stb.), hogy a többnyire megfélemlítésen és megszégyenítésen alapuló külső kontroll helyébe ugyancsak a más, bonyolultabb belső mechanizmusokat működtető belső kontroll lép. Nem így van. A testi fenyítés, a hatalomgyakorlás direkt, leplezetlen, nyers formája az iskolai tanár eszköztárnak ma is része” (Boreczky, 1999, p. 771).

A közelmúlt kutatásai és a napi tapasztalatok továbbá arra is felhívják a figyelmet, hogy a jogi korlátozás önmagában nem eredményezi azt, hogy a vonatkozó jogszabályt be is tartják, még napjainkban sem. Meglepő lehet Belgium példája, ahol 2011-ben a megkérdezett gyerekek 23%-a számolt be fülhúzásról, 18%-a hajhúzásról, 20%-uknak ütötték meg a kezét vagy az arcát, 14%-ukat pedig arra kényszerítették az iskolában, hogy fájdalmas pozícióban álljanak vagy térdeljenek (Gershoff, 2017). Belgiumban jogszabály tiltja a testi fenyítést, az országot pedig jóideje a legfejlettebb gazdaságok és társadalmak között találjuk.

Bár mindenféle életkorú gyermeket érint a fegyelmezésnek ez a módja világszerte, mégis az általános iskola-korúakkal szemben alkalmazzák a leggyakrabban. A gyerekek beszámolóí szerint a pedagógusok mindenféle eszközt bevetnek: pálcát, szíjat, deszkát; és a testük minden részét érheti az ütés, bár a legveszélyeztetettebb terület a kéz a kar, a fej és a fenék. Az ütések mellett napjaink kutatásaiban a gyerekek beszélnek még csipkedésről, fülhúzásról, hajhúzásról, pofonokról, tárgyak dobálásáról, valamint néhány további megoldásról, például arról, hogy fájdalmas pozíciókat kell felvenniük, hosszú időn át kell a tűző napon állniuk, nehéz tárgyakat kell tartaniuk, gödröt kell ásniuk, apró köveken vagy rizsen kell térdelniük, nehéz tornagyakorlatokat kell végezniük pihenés és ivóvíz nélkül, vagy ártalmas anyagokat kell lenyelniük – például dohányt. Napjainkban is a kulturális beidegződés a döntő az eljárást tekintve. Tegyük ugyanakkor hozzá: ha ugyanezeket a cselekményeket felnőttekkel szemben alkalmaznák, az ma már bármely országban támadásnak és erőszaknak minősülne (Gershoff, 2017).

Mindezek ismeretében nehéz volna azt állítani, hogy az emberi gondolkodás fejlődése, a jól ismert eszméletörténelmi fordulatok „humanizálták” volna az iskolai gyakorlatot és csupán néhány, a „fejlődésben lemaradt” ország mutatna még anomáliákat ezen a téren. Egy-egy történelmi esemény – mint ahogy jelen írásban is látni fogjuk – a terjedőben lévő progresszív új gyakorlatokat kiiktathatja, visszaterelheti a mindennapok gyakorlatát egy olyan szintre, amelyet korábbi generációk egy újfajta mentalitást képviselve egyszer már meghaladtak. Ilyen történelmi eseménynek bizonyult például az I. világháború, amely többek között az általunk vizsgált, a fegyelmezés világára vonatkozó progresszívnek ítélt szellemi áramlatokat is jóidőre visszavetette. Ennek kijelentése persze szorosán kapcsolódik ahhoz a normatív állításhoz, amely szerint a testi büntetés rossz módszer és amennyiben megszüntetjük azt, az eljövendő valóságunknak mindenképpen javára válik.

Hogy napjainkban milyen vitákat folytatnak le például azokban az USA államokban, ahol éppen korlátozni próbálják a fegyelmezésnek ezt a formáját, milyen érveket alkalmaznak és kikre hivatkoznak, az nem tárgya ennek a nevelés/oktatástörténelmi kutatásnak, noha rendkívül érdekes a kérdés. A történelmi látószögnek az a lényege, hogy a kutató az előzményeket próbálja meg feltárni és ennek során kísérletet tesz arra, hogy a gondolkodás és mentalitás változásainak csomópontjait megtalálja.

Kutatásomban egy a „botbüntetésről” szóló 1887-es magyarországi szakmai vita érveit próbálom meg értelmezni, minél szélesebb művelődéstörténelmi összefüggésrendszerbe ágyazva, a vita alapján is feltételezve, hogy a korszakban lezajló szellemi erjedés az iskolai gyakorlat és a tanítói szerep átalakulásának is alapjául szolgált,

azaz a mentalitásváltásnak valamiféle határmezsgyéjén vagyunk, legalábbis egy olyan mezsgyéjén, ami a társadalom egy részének gondolkodásmódját döntően befolyásolhatta.

Elméleti alapvetések és a kutatás célja

A XX. század második felétől kezdve, ahogy a társadalomtudományokban általában – a történeti kutatók körében is főképp a dekonstrukció-elmélet, a diskurzuselmélet és a narrativitás elmélet gyakorolt jelentős hatást a diszciplína kutatási paradigmáinak újraértelmezésében (például Romsics, 2003). A vizsgálódás fókuszába a nyelv került, közelebbről a valóság, amelyet az ember *nyelvi kifejezőeszközök* segítségével konstruál.

Jelen kutatás középpontjában is a nyelv által konstruált valóság áll, de többféle elméleti aspektusból is megközelíthető. Kiindulási pontnak tekinti a Michel Foucault által megfogalmazott, az iskola világára is vonatkozatható hatalmi aspektusokat, valamint, a diskurzuselemzés szerteágazó elméletét is.

A diskurzuselemzés, mint módszer, bár közel sem ismeretlen, de mindmáig ritka jelenség a neveléstudományi kutatások világában. Az a néhány vizsgálat és a belőle megszületett írás, amely ezzel kapcsolatban napvilágot látott – például Mandel Kinga (2004), Podráczky Judit (2007), Petres Andrea (2010) és Szabó Zoltán András (2017) – első sorban a parlamenti viták elemzésére terjedt ki, ami nem csoda, hiszen a módszer, ugyan eredetileg nyelvészeti indíttatású, a diszkurzív politikatudomány megjelenésétől kezdve az oktatáspolitikai témák kapcsán tűnt leginkább relevánsnak. Petres Andrea jelzett írása emellett sajtóelemzés, amely ilyen módon a legközelebb áll saját kísérletemhez, ugyanakkor kvantitatív jellegű, ráadásul hálózati alapú, amely tény azonban éppen eltávolítja a jelen vizsgálatától.

Ami a választott témát illeti: a tanítói szakma professzionalizációs mechanizmusairól számos neveléstörténeti munka áll már rendelkezésünkre. Ezen belül a fegyelmezés és a testi fenytítés problémája a neveléstan-könyvek, pedagógiai szakkönyvek vizsgálata kapcsán merült föl korábban (lásd például Pukánszky 2002; Gróz, 2007) illetve más fénytörésben magának a nevelés brutalitásának toposzaként vizsgálva a „normalitás”, „abnormalitás” értelmezésének összefüggésében (Nóbik, 2015).

A bot és a pálca kérdése nemcsak a szakmai, de a laikus közvéleményt is foglalkoztatta már a 19. század során Európa szerte, aminek következtében a nem szakmai sajtó is teret adott a témában felmerülő vitáknak. A sajtó, mint forrás jelenik meg Priscilla Robertson tanulmányában is, aki a lányok testi fenytítéséről szóló vitára bukkant az *Englishwomen's Domestic Magazine* 1867-69-es számainak levelező rovatában. Az ott megszólaló szülők egy része pro más része kontra érveket fogalmazott meg, háborodott fel vele szemben vagy lelkesedett a módszerért. Vitájuk többek között arról folyt, hogy csecsemőkorban kell-e elkezdni vagy öt-hat évesen, milyen eszközzel és hova kellene ütni. Ugyanakkor ekkorra már a szülők jó része a személyes méltóságra hivatkozva tiltakozott a fenytítés ellen, azt is felhozva érveként, hogy a verés elidegeníti a gyermeket a szüleitől (Robertson, 1998). Hasonlóan érdekes egy, az utóbbi időben megjelent hazai kutatás, amelynek szerzője Az Est, 1928. decemberi számában megjelent bűneset és annak tárgyalása kapcsán lefolytatott olvasói vitát elemez (Frank, 2019). Frank Tamás tanulmányának témájára és tartalmára azért is érdemes felfigyelni, mert a jelen írásban elemzett vita után 40 évvel zajlott le. Írására a továbbiakban még kitérek.

Bár hasonlóan érdekes a szülői attitűd változása, valamint a közvélemény hangja, jelen kutatásban a tanítók érvei jelennek meg. Vizsgálatomban arra teszek kísérletet, hogy egy 19. századi magyarországi szakmai hetilap hasábjain megjelenő vitát vizsgáljak meg a diskurzuselemzés módszerével. Forrásom a *Néptanoda* című újság, amely a pécsi tanítóegylet kiadásában, 1867-től jelent meg hetente, és a környező tanítóegyesületek (például Pécs, Bonyhád, Szigetvár, Szentlőrincz, Siklós stb.) közlönyeként funkcionált. A széles tematikájú lap 1887-es évfolyamának egyik vezércikke „A botbüntetés kérdéséhez” címmel jelent meg. Az írás és a téma nem maradt

reflektálatlanul, az évfolyam további számaiban sorra jelentek meg az ezzel összefüggő észrevételek. Összesen 11 darab, tanulmány hosszúságú írás látott napvilágot a témával kapcsolatban, kilenc szerző tollából.

Böngérfi János, tanítványai körében

1. kép. Böngérfi János tanítványai körében. Forrás: Baska, Nagy & Szabolcs, 2001.

A lap szerzői – mint ahogy az más tanítóegyesületi közlönyök esetében is – első sorban maguk a néptanítók voltak, a diskurzusba beszálló nyolc szerző közül – ismereteink szerint – heten a vizsgált időpillanatban tanítóként működtek, egyikük pedig polgári iskolai tanítóként – többek neve jól ismert a dualizmus kori népoktatás kutatók körében – de magát a vitát Zajzon Dénes tanítóképző-intézeti tanár/igazgató indította el. Zajzon Dénes neve megjelenik Donáth Péter kutatásában is, a korabeli pedagógiai közélet ismert alakjaként utal rá (Donáth, 2015). Zajzon Déneshez mérten is jelentős szerepet játszik majd a hazai népoktatás fórumain a későbbiekben Vaday József, illetve Böngérfi János.³ Vaday a vita időszakában a békési fiúelemi tanítója, majd később a nagyváradi községi iskola tanítója és igazgató-tanítója. Számtalan publikációja ismert, amellyel tankönyvíró, a Néptanítók Lapjának munkatársa, írt például a Bolond Istók című élclapba is. Utóbbi korábban néptanító, majd a vita idején már polgári iskolai tanító a fővárosban, még később, 1913-tól polgári iskolai igazgató. Kettejük nevét azért érdemes előrebocsátani, mert mindketten a bot/pálcabüntetés pártolók között foglalnak helyet, Böngérfi pedig tetemes hosszúságú (kétrészes) írásban fejtette ki véleményét, amelyet még abban az évben „külön lenyomatban” is megjelentetett Pécssett Taizs József könyvnyomdája.⁴ A többiek nem szerepelnek Szinnyei József ismert, nagy volumenű munkájában, amelyben a korszak szerzőinek életét foglalja össze. Annyi azonban kiderült, hogy Dér József a vita idején horgasi tanító; Végh István református tanító, nevével más lapok hasábjain is találkozhatunk, így például a Dunántúli Protestáns Lapban is publikált; Hajtmann Pál a gyakorlóiskolai tanítók tanítóképzésben betöltött szerepéről írt a későbbiekben a Magyar Tanítóképzés című lapban, feltételezhető, hogy gyakorlóiskolai tanító volt vagy azzá vált a későbbiekben; Malisza Ignác pedig izraelita néptanító volt Zentán, akinek 1914-ben önálló könyve/kiadványa(?) jelent meg Az iskola és az élet címen. A

3. A vita résztvevői töredékes életrajzi elemeinek forrásai: Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/> a Magyar Életrajzi Lexikon (Kenyeres Ágnes, főszerk.) <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/> és a Hungaricana közgyűjteményi portál <https://hungaricana.hu/hu/rolunk/>

4. Digitálisan hozzáférhető: MTDA, http://mtdaportal.extra.hu/books/bongerfi_janos_a_testi_buntetes_kerdesehez_Optimized.pdf

két töredékes aláírás, azaz Havasi Cz. illetve Völgységi nyomára nem sikerült rábukkanni, a magát Völgységinek nevező szerző vélhetően álnevet használ, de ugyanez nem zárható ki Havasi esetében sem. Hogy tanítók, az szövegeik alapján nem kétséges. Nem szülői reflexióról, hanem szakmai érvekről lesz tehát szó a továbbiakban.

Hogy a botütést támogatók vagy az ellenzők voltak-e többen? A kilenc hozzászóló közül csupán hárman el-leneztek, hatan pedig támogatták az iskolai fegyelmezésnek ezt a módját, amin Pukánszky Béla (2002) kutatá-sa alapján nem is csodálkozhatunk: a neveléstani kézikönyvek szerzői a 19. század legvégéig elfogadható, sőt kívánatos módszerként utaltak rá, miért fordultak volna szembe a gyakorló tanítók a gyakorlati tevékenységü-ket irányító kézikönyvek tartalmával? Ugyanakkor a téma a szakmai kérdéseket boncolgató szaksajtóban vető-dött föl és bár számszerűen alulmaradtak, mégis voltak a vitának olyan résztvevői, akik a botütés végleges el-törlésére voksoltak, továbbá az is nyilvánvaló, hogy a kérdés megmozgatta a lap íróit és olvasóit. Alapvetésem az tehát, ahogy azt föntebb is jeleztem, hogy a vizsgált korszakban a testi fenyítés iskolai használatának kérdé-sében Magyarországon épp valamiféle erjedési folyamat zajlott, amelyet a vizsgált vita is reprezentál.

A diskurzuselemzésről és a sajtóelemzésről

A diskurzuskutatás a valóság megismerésének olyan szerteágazó megközelítési módja, elemzési útja illetve módszeregyüttese, amelynek részletezése nem lehet célja a jelen írásnak, ugyanakkor a folyamat megértésé-hez érdemes belepillantani Teun van Dijk 2008-ban megjelent *Discours and Power* című munkájának néhány gondolatába. Van Dijk elsősorban a kritikai diskurzuskutatás képviselőjeként ismert, jelzett munkájában azon-ban körüljárja a diskurzus általános elméleti problémáit. Egyik alapvetése az, hogy a diskurzuselemzés valójá-ban nem egy módszer, sokkal inkább egy kutatói gyakorlat, amely a humán és társadalomtudományok keresz-teződésében helyezhető el, ezért egy új megnevezést, a 'discours studies' fogalmat vezeti be, melyen, mint er-nyőfogalmon belül számos megfigyelési és elemzési módszer helyet kaphat (Van Dijk, 2008, p. 2). Például: (a) nyelvtani (fonológiai, szintaktikai, lexikai, szemantikai) elemzés, (b) beszédaktusok és kommunikációs aktusok elemzése, (c) retorikai elemzés, (d) stilisztikai elemzés, (e) specifikus szövegek (történetek, újsághírek, parla-menti viták, reklámok, előadások stb. elemzése, (f) interakciós párbeszéd elemzése, (g) szemiotikai hang-, kép-és más források elemzése. Ez a sokféle analízistípus keveredhet, vegytisztán ritkán fordul elő, így a kutatás fő-kuszálhat például narratívák jelentés-együttesére, egy politikai diskurzus retorikai elemeire, vagy egy szöveg stílusjegyeire. Mindezt persze kvantitatív vagy kvalitatív alapon (Van Dijk, 2008, p. 3). A felsoroltak közül saját kutatásomban a c., a d. és az e. pontban foglaltak elemei biztosan, a többi járulékosan lehet jelen és egyértel-műen a kvalitatív paradigma mentén értelmezhető.

Mivel vizsgálatom forrása egy sajtótermék 1887-es évfolyama, érdemes egy pillanat erejéig elidőzni egy olyan kutatásnál, amely a nyomtatott sajtó hírszövegeivel foglalkozott. Jakusné Harnus Évának a Magyar Nyelvőrben megjelent tanulmánya (2002) épp a diskurzuselemzés oldaláról közelíti meg ezt a sajátos műfajt és olyan megállapításokat tesz, amelyek általában véve is igazak a sajtóban megjelent írásos műfajok többségére. Maga is Van Dijk szövegeiből indul ki: „A nyomtatott sajtó hírszövegei esetében előtérbe kerül az újságírótól az ol-vasóra irányuló szándékolt hatás. A hírszöveg explicit módon állítások sorozatából áll. A beszédaktus-elmélet szem-pontjából megállapítható, hogy a perlokúciós, azaz a beszédpartnerre való hatás szándéka kerül előtérbe: amikor az újságíró megszerkeszti a hírszöveget, nemcsak az a célja, hogy az olvasó azt megértse, hanem az is, hogy azt valóság-ként vagy legalábbis a valóság lehetséges fajtájaként elfogadjja” (Van Dijket idézi Jakusné, 2002, pp. 147–148.). A fenti idézet nemcsak a sajtó hírszövegeire érvényes, de igaz általában véve a sajtóban megjelenő szövegekre és lényege, hogy a szerző hatást próbál kiváltani, esetünkben meg akarja változtatni olvasói gondolkodási sé-máit. A szövegalkotás és a szövegértelmezés is a valóság-megismerés egy módja, dinamikus folyamat, amely-

ben a szövegalkotó bemutat egy valóságmodellt, amit kiegészít saját értékítéleteivel és véleményével, a befogadó pedig összeveti ezt a valóságmodellt saját ismereteivel, értékrendszerével és sémáival (Jakusné, 2002).

A valóságról bennünk élő modell létét és ezek egymáshoz kapcsolódását magyarázza más eszközökkel Garaczi Imre témába vágó tanulmányában. Minden vitának, diskurzusnak, amelybe beszállunk, vannak előzményei – mondja, és Jan Assmannra hivatkozva magyarázza el a diskurzusok hüpotetikus voltának jelentését. A hüpotezis az antik görög kultúrából származó kifejezés, amelynek lényege az, hogy az igazságot csak akkor tudjuk megközelíteni, ha elfogadjuk a tényt, hogy diskurzusokba születünk bele, újat kezdeni sosem vagyunk képesek, csak arra van lehetőségünk, hogy bekapcsolódjunk a folyamatba. Minél értőbb módon közelítünk az előtünk szólókhoz, annál nagyobb valószínűséggel közelíthetjük meg az igazságot. Tehát tulajdonképpen az emberi kommunikáció története az előzményekhez történő csatlakozás és valamilyen minőségű viszonyulás története. A vitákról szólva Garaczi azt is kifejti, hogy a racionalizmus megjelenését követően a diskurzusokban a *tényszerűségnek* nagy a jelentősége, a tényekre való hivatkozás kifizetődőbb a meggyőzés folyamatában, mint a fikció (Garaczi, 2003), amely első sorban esztétikai és érzelmi összetevőkkel járul hozzá egy szöveg „sikerességéhez”.

A korábban felvetetteket saját kutatásomra alkalmazva: amikor tehát a vizsgált sajtóvitában résztvevők megszólaltak, sajátos kultúrába ágyazottságukról tudósították az olvasót, valóságmodelljeiket osztották meg velük, amely valóságmodellek végső soron emberi mivoltunk különféle értelmezéseit adták. Tehát részben feltárták saját gondolkodási sémáikat, részben arra törekedtek, hogy megváltoztassák azokét, akikhez eljutott az írásuk. Ráadásul egy olyan kérdésben, ami már jóideje foglalkoztatta a pedagógiai közvéleményt, de mégsem sikerült még a vizsgált korszakban dűlőre jutni vele.

Az elemzés során továbbá abból a gondolatból indultam ki, hogy a nyelvet használó egyének nyilvánosság-nak szánt szövegeiken keresztül nemcsak az iskolai testi fenyítéssel kapcsolatos véleményüket fejtették ki, hanem implicit vagy explicit módon a tanítói identitás megkonstruálásában és a szakmaiság ki- illetve átalakításában is tevékeny részt vállaltak.

Jogtörténeti háttérösszefüggések

Az iskolai fegyelmezés történetének és azon belül a testi fenyítés, a bot vagy a pálca használata kérdésének első megközelítésben nincsenek *büntetőjogi* összefüggései. Ugyanakkor amennyiben a kultúra egészének összefüggésében próbáljuk megvizsgálni a kérdést, más fénytörésben látjuk a problémát. A büntetés kultúrájának fényében. A vitát kiváltó írás szerzője maga is utal erre, amikor összehasonlítja a polgári életben a felnőttekkel szemben alkalmazott botütést az iskolaival, felhívva a figyelmet arra, hogy míg az előző esetben a botbüntetés célja a *megtorlás*, az iskolai változatának a célja az erkölcsi *javítás*.⁵ Párhuzamosan létezik tehát a kettő. Ráadásul rá is mutat a tényre, hogy a vizsgált korszakban a modern polgári igazságszolgáltatás is igyekszik mellőzni ezt a módszert. Nézzük meg, hogyan alakult a magyar jogtörténetben a botütés használatának megkérdőjelezése és az ezzel kapcsolatos jogszabály megszületése.

Noha a törekvés a botbüntetés eltörlésére már korábbra datálható, Magyarországon az 1871. évi LII. törvény 1. paragrafusa mondta ki először, hogy: „A testi fenyíték, mint fő-, mellék- vagy súlyosító büntetés, továbbá mint fegyelmi büntetés, úgy bűnvádi, mint rendőri esetekben többé nem alkalmazható.” A témában fellelt szakirodalmak alapján kijelenthetjük, hogy a szándék a reformkorral hozható összefüggésbe. A reformkor jogtudósai már széleskörű olvasottsággal rendelkeztek a nyugati joggyakorlatot és jogelméletet illetően és korsze-

5. Néptanoda, 20. 6. p. 42. (1887. február 5.)

rű, polgári viszonyokon alapuló büntetőrendszer létrehozására törekedtek. Deák Ferencnek az 1832-36-os országgyűlés alkalmával – bár büntetőjogi reformot nem tudott elérni – sikerült felkeltenie az érdeklődést a korabeli fogházi viszonyokkal kapcsolatban. Rajta kívül Kölcseyt, Kossuthot, Eötvöst és Batthyány Lajost is foglalkoztatta a hazai büntetőjog kérdése és az azt jellemző meglehetősen elmaradott állapotok (Vókó, 2010). Batthyány az 1839-40-es országgyűlésen három témakörben fejtette ki véleményét, melyek közül az egyik a mezei rendőrségi törvény kapcsán a botbüntetés eltörlése volt. Batthyány elvetette azt az általánosan elterjedt nézetet, amely szerint a botbüntetés azért észszerűbb eljárás, mert a pénzbüntetés szegénységbe sodorná a büntetett elkövetőket (Bató, 2008). Az 1839/40-es országgyűlés idején országos bizottságot hoztak létre a magyar büntetőjog kodifikációjának előkészítésére, amelyet végül 1843-ban terjesztettek elő. A bizottság fel dolgozta az összes, a korban rendelkezésre álló törvénykönyvet és külföldi szakirodalmat, amelyek alapján ter vezetükben elvetették a halálbüntetést és minden, a testet fenyítő és becstelenítő eljárást (Balogh & Tóth, 2010; Vókó, 2010). Az 1843–44-es országgyűlés lezárultával azonban a büntetőjogi kodifikáció kérdése hát- térbe szorult, a reformerek az alkotmányos kérdésekre koncentráltak és a radikalizálódó közhangulat is másfelé sodorta a polgárosodásról gondolkodók figyelmét. Az 1848-ban felálló Batthyány kormány és a Honvédelmi Bizottmány sok kérdésben lépéskényszerben volt, és bár Deák Ferenc igazságügy miniszter személye garancia volt az 1843-as elvek képviseletére, a minisztérium nem terjesztette be azt a javaslatot, amely a botbüntetés eltörlésére irányult és a halálbüntetés eltörlése sem került napirendre.⁶

Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc elbukását követő ún. oktrojált jogi környezetet követően 1861-ben az Országbírói Értekezlet ideiglenes törvénykezési szabályokat állított elő, amely ugyan a rendi jog- hoz tért vissza, de tartalmazott két új rendelkezést, amelyek közül az egyik a botbüntetés eltörlését deklarálta ugyan, de még mindig nem létezett kodifikált büntetőtörvénykönyv.⁷

2. kép Botütés a büntetőgyakorlatban. Forrás:
https://mindennapoktortene.blog.hu/2014/12/30/eroszak_hazassag_csalad

A Vasárnapi Újság 1869. november 7-i mellékletében szerző megnevezése nélkül a következőképpen szá- mol be a korabeli országgyűlési eseményekről: „(A képviselőház) nov. 3-diki ülése érdekesnek ígérkezett. (...) Az ülést (...) a bot és bilincsbüntetés eltörléséről szóló törvényjavaslat tárgyalása foglalta el. Szóltak Horváth Boldizsár, Deák, Irányi, Várady Gábor, mindnyájan ama büntetések eltörlése mellett. A botbüntetés eltörlése ellen nem emelke-

6. Retrieved from <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/buntetojog/buntetojogtortene/atmenetko-ra.htm> (2017. 02. 03.)

7. Retrieved from <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/buntetojog/buntetojogtortene/atmenetko-ra.htm> (2017. 02. 03.)

dett egyetlenegy hang sem, s az igazságügyminiszter megbízott, hogy a büntetőügy szervezésére nézve mielőbb javaslatot készítsen. Csernátorny Irányinak azon szavai ellen tiltakozott, mintha az, hogy nálunk a botbüntetés még létezik, szégyent és gyalázatot vonna ránk Európa előtt, s csak óriási hátramaradásunknak volna egy óriási jele. E büntetés létezik Európa legműveltebb államában, Angliában is, – úgy mond Csernátorny – de ez nem akadálya sem a haladásnak sem a műveltségnek, mert ezeknek eleme a szabadság.”⁸ Irányi Dániel volt az, aki 1869. március 13-án, majd javított formában június 17-én a bilincs és a botbüntetés használatával kapcsolatos törvényjavaslatot be-terjesztette (B.K.⁹ 1874). Az immár évtizedekre visszamenő országgyűlési vitákban továbbra is jelen volt az elmaradottság és korszerűség dichotómiája, valamint a nyugati világ gyakorlatának figyelemmel kísérése.

Egy hónappal később, 1869 decemberében a Jogtudományi Közönyben dr. Dárdai Sándor számolt be arról, hogy a „büntető törvényre s gyakorlatra vonatkozó némely intézkedésről” szóló törvényjavaslat, a büntető praxisban még fenlevő rendi különbségnek végmaradványait megszünteti s a botbüntetést örökre eltöröltnek nyilvánítja (Dárdai, 1869). Irányi Dániel törvényjavaslata végül tehát a fejezet elején jelzett 1871. évi LII. törvénnyel lépett hatályba. Hogy az elv mikorra vált elfogadottá és mikorra „szoktak le” gyakorlati alkalmazásáról a büntető praxisban, arra vonatkozóan nem állnak rendelkezésünkre források. Figyelembe érdemes venni azonban azt a korábban is említett tényt, hogy egy jogszabály és annak tényleges alkalmazása, a gyakorlatba történő átültetése – főképp, ha a szokásjog is ellene dolgozik – legtöbbször hosszú időt, akár évtizedeket is igénybe vehet. Ennek a gyakorlatnak az esetében ráadásul arra az érdekes körülményre is felfigyelhetünk, hogy évtizedekkel később ismét megjelenik a jogszabályok szintjén. Az 1920. évi XXVI. törvénycikk meghatároz olyan körülményeket, felsorol olyan büntetteket és vétségeket, amelyek esetében, ha a kiszabott szabadságvesztés nem haladná meg a két évet, helyette botbüntetés róható ki abban az esetben, ha az elkövető férfi. Illetve rámutat olyan lehetőségekre, ahol a botbüntetés mellékbüntetésként alkalmazható. Nem kitérve részletesen a vétségek jellegére: ezek skálája a szemérem elleni büntettektől az árdragításig terjed. „A botütések száma felnőtte tiznél, fiatalokorra ötnél kevesebb és huszonötnél több nem lehet.”¹⁰ „A botütéseket az ügyészség vezetője részéről kijelölt fogházőr felnőtteknél 75 cm hosszú és 2 cm vastag mogyorófabottal foganatosítja. Fiatalkorú egyénnel szemben korához és testi fejlettségéhez mérten megfelelő spanyolnád vagy más minőségű vessző alkalmazandó.”¹¹ Ennek a jogtörténeti fordulatnak a hátterében, bár a 20. század folyamán több országban fel-felütötte a fejét a jogalkotásban¹², vélhetően egy konzervatív világkép megerősödése, és az I. világháború valamint – esetünkben – a Trianon utáni lelkiállapot kivetülése lehet. Ezt erősíti meg Mester Béla is (2014), aki szerint a 19. századból átmentődni látó filozófiai-ideológia beszédmódok és mozgalmak jó része az első világháborút követő szellemi krízisben tűnt el. Ezt a kijelentését az állatvédelemmel kapcsolatban teszi, amire a későbbiekben még visszatérünk.

8. Retrieved from https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/VasarnapiUjsag_1869/?query=botb%C3%BCntet%C3%A9s&pg=616&layout=s (2020. 05. 25.)

9. Budapesti Közöny

10. 1920. évi XXVI. tc. 2. §

11. 1920. évi XXVI. tc. 4. §

12. Ezekről számot adott a Pesti Hírlap számos évfolyama a 20. század legelejétől kezdve. A cikkek fellelhetősége: Arcanum Digitális Tudástár.

Vita a botbüntetésről

A vitát kiváltó írás

Az iskolai botbüntetés kérdéséről szóló sajtóvitát elindító írás szerzője Zajzon Dénes tanítóképző intézeti igazgató volt, a két évvel később felálló, Péterfi Sándor vezette tanítóképző intézeti tanárokat tömörítő egyesület pénztárnoka, a botbüntést ellenzők táborából. A vitaindító szöveg tehát a büntetésnek ezt a formáját negatív összefüggésben tárgyalja. Már a felütéséből kiderül, hogy a téma réginek és „elcsépeltnek” tűnik az 1880-as évek végére, ugyanakkor a probléma lényegét a szerző éppen abban látja, hogy a modernizáció közegében, magukat modern gondolkodásúnak tekintő emberek is kardot rántanak a védelmében. Valamint arra is felhívja a figyelmet, hogy a fegyelmezésnek egyéb, divatos változatait is jócskán ismeri még a közvélemény: a fülhúzást, az éheztetést vagy például a bezárást.

A probléma okát a jogi szabályozás hiányában látja, írása alaptézise valójában az, hogy jogi eszközökkel kellene a szerinte téves gyakorlatot korlátozni. Mert, mint felhívja rá a figyelmet, ugyan nem írják elő a testi büntetést az iskolai szabályrendeletek, nincs a háttérben tiltó rendelkezés sem, mint például Franciaországban. Megjegyzendő ezzel kapcsolatban, hogy míg a testi fenyítést valóban tiltották a franciák, a fiúiskolákban úgynevezett „börtönöket” tartottak fenn, ahova a rosszul viselkedő fiúkat zárták (Rogers, 1995). A test kényszerítésének ezt a formáját a *testi fenyítésről* szóló szakirodalom érdekes módon nem tárgyalja, a *'corporal punishment'* tárgykörébe csak az ennél konkrétabb, testet érintő bántalmazások kerülnek. Az elzárás az *erőszak iskolai megjelenését* vizsgáló összefüggésben jelenik meg a szakirodalomban (lásd például Norlin, 2018). Különösen annak fényében érdekes ez, hogy ismerjük Michel Foucault idevonatkozó, a testet fegyelmező és korlátozó mechanizmusok létrejöttére és működési mechanizmusára rámutató munkáját (1990).

Ezen a ponton azonban a szövegben megjelenik az első referencia-mozzanat, a francia példa. Ahogy azt a továbbiakban látni fogjuk, a vita egyik lényegi eleme lesz a külfölddel történő összehasonlítás, a külföldi példa a korabeli szövegekben éppúgy a hivatkozások egyik alapja, mint napjaink vitakultúrájában.

Mielőtt erre rátérnénk, érdemes felfigyelni a tiltó rendelkezés hiányának problémájára is, amelynek megközelítéséhez néhány évvel korábbra kell visszanyúlnunk. A Budapesti Hírlap, 1883. (tehát négy évvel korábbi) március 4-i számában „A feltámadt nádpálca” címmel ironikus hangvételű írást közölt, annyira ironikus, mint-ha a Borsszem Jankóból tévedt volna ide: „Tegnap óta a nádpálca ázsiója szörnyen emelkedett és ezenkívül a papírkereskedésekben a „léniák” is drágábbak lettek. E hirtelen áremelkedésre pedig az adott okot, hogy az elemi iskolai szakbizottság hosszas tárgyalás után kimondotta, miszerint a testi fenyítéknek az elemi iskolába való behozatalát a „legmelegebben” ajánlja. (D.D. 1883, p. 3.)” Egy március 29-i és egy április 8-i írás is foglalkozik a problémával, így a három szövegből nagyjából körvonalazódik a történet. Eszerint a fővárosi közgyűlés közoktatási bizottsága azzal a javaslattal állt elő 1883 márciusában, hogy bizonyos esetekben újra alkalmazhassák a tanítók a botbüntetést. Ennek jogosultsága mellett érvel például az áprilisi cikk szerzője. Ebből azonban nyilvánvalóan következik, hogy kellett lennie egy korábbi tiltó rendelkezésnek, ám a kutatás során ezzel kapcsolatban nem sikerült közelebbi információkhoz jutni. Az 1883. március 29-i cikk szövegében a következő olvasható: „Azt hozzák fel, hogy a kis lurkók nagyon is jól ismerik azt a törvényt, mely őket a testi fenyíték ellen védi s visszaélnék vele. Ha a féktelenség kitör rajtuk, a jó szó mitse ér, a szigor meg hatástalan, mert nincs kézzel fogható bázisa. Értve alatta per sze a veszszőt. A növendék jól tudja, hogy az a mérges tanító őt meg nem ütheti, azért nem fél tőle, dacol vele, sőt zsarnoka lesz a boszantás ezer eszközével” (Sz. n. 1883, p. 9.). A szöveg szerzője utal tehát arra a bizonyos korábbi tiltó rendelkezésre, ráadásul úgy utal rá, mint törvényre, noha lehet, hogy itt csak a szóhasználat pontatlan. És bár nem sikerült ennek a „törvénynek” a nyomára bukkannom, az írásokból annyi kiderül, hogy a fővárosi

tanítók iskolai eljárásrendjével kapcsolatos a felhozott probléma. Amit Zajzon Dénes írásában hiányoló össztársadalmi szinten, az a fővárosi tanítók működésével kapcsolatos rendelkezések között egy ideig érvényben lehetett.

Egy másik sajtókutatás alkalmával a *Borsszem Jankó* című élc lap három évtizedének tanítóképét vizsgálva szintén felmerült a botbüntetés kérdése (Baska, 2018). A tanítók és a pálca együttes megjelenítése már a lap kezdeti számaitól, azaz az 1870-es évektől jelen volt és az 1880-as, 90-es években sem változott. Egy 1881-es élc épp arról szól, hogy bár a katonaságban eltörölték a palcázás gyakorlatát, az iskolákban továbbra is a napi gyakorlat része maradt. Ebben az esetben a szerző tehát szintén a jogi szabályozás hiányára utalt.¹³ A *Borsszem Jankó* tanítóképét vizsgálva végső soron az derült ki, hogy a korabeli sajtó a legjobb szerzői szándékok ellenére és a jobbítás igényével a háttérben, az iskola kortárs állapotainak több szempontból torz dokumentálásával hozzájárult ahhoz, hogy a tanítókról és az általuk gyakorolt nevelési módszerekről hosszútávon konzerválódjon egy olyan kép a társadalomban, amely összekapcsolódott a korszerűtlenség gondolatával (lásd Baska, 2018).

Visszatérve Zajzon Dénes írására, az általa 1887-ben hiányolt jogi korlátozás, mint alapvető probléma a szövege végkicsengésében újra megjelenik, valójában úgy tűnik, ezért született a Néptanodában megjelent írás. Az utolsó néhány mondatában ez olvasható: „... vajha minél előbb honunk minden rangu és rendü iskolájából a felsőbbség a még itt-ott divó botozást határozottan eltiltaná s ezzel egy újabb lépést tenne a nevelésnek a nyugati művelt államokkal egy színvonalra emelésében.” Tekintve, hogy ez szövege „csattanója”, a „nyugati művelt államok” gyakorlata, mint hivatkozási alap, a legfőbb érvek látszik, noha más érveket is megjelenít a szövegben, amire a továbbiakban térek ki.

A vita

Zajzon két fontos érve az, hogy *az állatot kell idomítani, az embert nem*, s, hogy ezt a legkeményebb pálca-hívek sem gondolják másképp, ezért legtöbbször arra hivatkoznak, hogy *csak végső esetben*, amikor már semmi más nem segít, akkor kell alkalmazni. Ezek a motívumok a vita során többször megjelennek. A „végső esetben” alkalmazott bot vagy pálca valójában a század során gyakran hangoztatott elv, ám, hogy ennek is vannak már nyilvános ellenzői, az a radikálisabb szemléletváltás határidőszakát jelzi. Zajzon Dénes már átlépte ebben a kérdésben a Rubicont, végső esetben sem tartja megengedhetőnek, helyette a korlátozás más formáit ajánlja: „ha minden kötél szakad” – írja, azaz, végső esetben, a gyermeket *el kell különíteni vagy javítóházba kell küldeni*. Zajzon és álláspontja a kezelhetetlennek ítélt gyermekekkel kapcsolatban Michel Foucault¹⁴ elméletét juttatja eszünkbe, egy az egyben szolgál példával arra, milyen az, amikor a polgárosuló társadalom a korábbi „antihumanusnak” ítélt eszközök helyett az elkülönítés intézményes eszközével él abban az esetben, ha az állampolgár korrekcióra szorul. Azért különösen érdekes ez a mi vitánk kapcsán, mert, ahogy Felber Tamás megjegyzi Foucault-t felidézve: „A modern világ, a modern tudomány korában az ellenőrző-, büntető-, megfigyelő- és nevelő-intézetek módszerei *humánusabbak*,¹⁵ mint a korábbi évszázadokban leírtak, de mégis úgy tűnik, szigorúbb és átfogóbb kontroll alatt tevékenykednek” (Felber, 2007, o. n.). A humanitás kérdése annyira komplex probléma, hogy jelen írásban csak néhány aspektusát van lehetőségünk érinteni.

13. *Borsszem Jankó* 16. 46. 10. (1881. 11. 13.)

14. Bármennyire divat is mára már Foucault elméletére, mint agyonidézett, túlhivatkozott viszonyítási pontra utalni, megítélésem szerint Michel Foucault-nál adekvátabb elméleti keretet eddig egyetlen filozófiai iskola sem nyújtott a hatalom, a fegyelmezés és a büntetés összefüggésrendszerével kapcsolatban.

15. Kiemelés tőlem.

Kétségtelen, hogy Zajzon Dénes és mindazok, akik a botütés ellenes álláspontot képviselik ténylegesen a *humanitásra* hivatkozva teszik ezt.

A továbbiakban két olyan szempontot kísérek meg kiemelni és értelmezni, amelyre a résztvevők hangsúlyt fektettek. Megvizsgálom a vitát az állat-ember dichotómia szempontjából, valamint kitérek a külföldi példákra, mint a referenciaelemek kérdéskörére.

Állat-e az ember? És fordítva?

A címben jelzett kérdés napjaink tudományos diskurzusaiban már nem így merül föl, a vizsgált korszakban azonban kardinális probléma, vagy mondhatnánk, hogy éppen abban a korszakban járunk, amikor igazán kardinálissá válik.

„Az állatot idomítani kell, de az embert nem! A testi büntetés legkeményebb hívei sem gondolják, hogy úgy kellene bánni az emberrel, mint az állattal” – mondja Zajzon Dénes, aki ezzel a kijelentésével nyilvánvalóvá teszi a számunkra, hogy ebben a kérdésben nem képviseli a korszak legújabb, legradikálisabb nézeteit. Az állatokat viszonyítási pontnak tekinti az emberi minőség melletti érvelésben, de az összehasonlítás az állatvilág lealacsonyított pozícióját használja érvként. Mint oly sokan őt megelőzően.

Az általunk vizsgált vita résztvevői valójában egy évezredes diskurzusba kapcsolódnak bele akkor, amikor az emberi mivolt megragadásának ellenpontjaként jelenítik meg az állatvilágot. „Az ember – noha hosszú évszázadokon keresztül csakis a vele való viszonyában tűnt megragadhatónak – az uralkodó diskurzusokban mindig több volt, mint az állat (hol nyelve, hol képzelőereje, humora stb. miatt), amely ezért mindig csak kevesebb lehetett, mint az ember. Kultúránkban az állat ezért javarészt az emberi hiányaként, egyfajta ontológiai negativitás alakzataként jelenik meg, amely mindenekelőtt elszenvető az emberi aktivitásnak” (Wild, 2006 in Balogh, 2018). Balogh Gergő tanulmányában Kosztolányi állatképe kapcsán tárja föl azokat az antropológiai alapvetéseket, amelyek alapján állat és ember szétvált a történelemben. Az ember és állat közé vont antropológiai differencia nem csupán egyike kultúránk értelmezési szempontjainak, hanem az egyik alapmegkülönböztetés a nyugati kultúrában. Szemben az animizmus vagy panteizmus gondolkörével, esetünkben az emberi mivolt lényege, hogy a szellemhez való hozzáférés a nyelvvel rendelkező ember sajátja (Balogh, 2018). „(...) a szellemi élet akadálytalan működésének biztosít alapot, s így az első érdek mindig a szellemi tehetségek: az értelem, kedély és akarat kiművelésében fog létezni, mert ez adja meg az ember egyéniségének lényegét, ez teszi az embert valóban emberré. A szellemi kultúra elérésére természetesen csak olyan eszközöket lehet használni észszerűen, a melyek által az legkönnyebben és legsikeresebben előmozdítható, tehát csakis szellemi.” – írja Zajzon Dénes vitaindító szövegében.

A vizsgált vitában az állat-ember párhuzam többféle aspektusban felmerül, a Zajzon-féle megközelítés, amely szerint az ember nem állat csak a kiindulópont, hiszen ennek folyománya az igazán érdekes a számunkra: hogyan kell bánni az emberrel, hogyan kell bánni az állattal.

A fent említett kulturális beidegződés lassú metamorfózisa is a 19. századra tehető. A humanista viselkedés és a humanizmusra nevelés problémája az állatokkal szemben tanúsított magatartással összefüggésben is felmerül már a 19. század legelejétől fogva Magyarországon is, kialakul egy, az állatvédelemről szóló diskurzus, amely egészen radikális gondolatokig jut el a századfordulóra. Írott formában először 1820-ban: „Az oktalan állatokon való kegyetlenkedés” című szövegben jelenik meg, amelyet a Tudományos Gyűjtemény hasábjain publikált egy megnevezetlen szerző. 1844-ben pedig Petényi Salamon természettudós fogalmazza meg egy pályaművében a következő gondolatokat: „(...) mivel a teremtménytársainkkali méltatlan bánástól egyenes út vezet embertársainkkal való hasonló bánásmódra (...) az állatkinzástól tehát csak egy fok, csak egy lépés az emberkinzás” (idézi Máday, 1907, o. n.)

Az állatokkal kapcsolatos viselkedésmód, mint releváns társadalmi probléma első megfogalmazását követő 60 évben zajlott le az a folyamat, amelynek során a hazai állatvédelem korai alakjai időnként magányos szelmalomharcosként, időnként mozgalmoszerűen álltak ki az állatvédelem és a humánusnak tartott viselkedés ügye mellett. Megjegyzendő, hogy mindvégig gúnyolódások célkeresztjében tették ezt, hiszen a magyar társadalom nagy többségének korabeli viselkedérepertoárjából hiányzott még az állatokkal kapcsolatos újszerű attitűd, így nem csoda, hogy legtöbbször álnév, vagy kezdőbetű mögé bújva fejtették ki a véleményüket¹⁶, s, hogy elfogadtassák nézőpontjukat, nem az állatok, hanem az ember érdekeként állították be az állatkínzással szembeni érveiket (Gaál, 2012).

Mint oly sok minden, ez is a dualizmus időszakára érik majd be, akkorra tapasztalható a mentalitásváltásnak olyan mértéke, amely már az Országos Állatvédő Egyesült létrejöttének is kedvez, és amelyet végül Hermann Ottó az általa megmozgatott tudósok és politikusok támogatásától övezve 1882-ben hoz tető alá (Máday, 1907). Az ügy mellett állásfoglalók között volt Irányi Dániel is, akinek nevével már korábban, a büntetőjogi botlás elvetése kapcsán is találkozhattunk (lásd. *Jogtörténeti háttérösszefüggések*). Az egyesület elnöke Királyi Pál, titkára Hermann Ottó lett. Pedagógiatörténeti érdekesség a történetben, hogy 1891-ben az a Verédy Károly követte Királyi Pált az elnöki székben, aki egyben Budapest tanfelügyelője volt és a korszak igen jelentős pedagógia alakja. Személyén keresztül ténylegesen összekapcsolódott az állatvédelem és nevelésügy. Hermann Ottó egyébiránt az állatok védelmével kapcsolatban a szép szó és az edukáció híve volt: „Legyen a megtorlás, a büntetés a végső eszköz, mely csak akkor van helyén, ha minden más eszközzel megpróbálkoztunk.” „Nekünk el kell vinnünk a szeretetet, az irgalom eszméit a család tüzhelyéhez és be az iskolába; be kell vinnünk oda az állatvédelem eszméjét is!” „A gyermek, aki általunk vezéreltetve, fölismeri, hogy az állat hasznos, az ember szeretetére és irgalmára is méltó lény, szívében föl fog melegedni, érzelmei nemesbülni fognak s e talajból majd kihajt a virágok virága: a tiszta emberszeretet is. E nyomon haladva megérthetjük azt, hogy a szíve szerint jó emberek száma nem lesz oly kétségbe ejtőn kicsiny, mint a milyen ma” (Hermann idézi Máday, 1907, o. n.). Hermann Ottó itt idézett mondatai közül az első, amely szerint az állatot kínzó emberrel szemben a megtorlás csak végső eszköz legyen, ugyanaz, mint az iskolai botlásbüntetést pártolók legkarakteresebb állásfoglalása: csak végső esetben. Míg azonban Hermann Ottó az állatokkal szembeni viselkedés általa helyesnek vélt formájával próbálná edukálni a társadalmat és ezzel humánusabb magatartásra ösztönözni, vitánk elindítója, ahogy azt fentebb is jeleztük éppen az ember és állat különbségében találja meg a végső érvet az emberrel szembeni agresszív magatartás visszaszorításához: az ember nem állat, hogy verni kelljen. „Az állatnál másképp áll a dolog, az állatot idomítani kell; a dressura fegyverei pedig nem lehetnek mások, mint testileg kényszerítők; az állat meghajol az idomító vesszeje alatt, mert fél, vagy később azért, mert már ösztönszerű szokássá vált nála az engedelmisség. (...) az ember-nevelés nem helyezhető egy sorba az állat-idomítással (...)” (Zajzon, 1883, p. 2).

Zajzon Dénes elvileg ismerhette Hermannék álláspontját, mégsem alkalmazta érvelésében, tehát vagy mégsem ismerte vagy nem értett vele egyet vagy pedig nem kívánta alkalmazni. Pedig a Hermannék által képviselt diskurzus az iskolai nevelők világáig is elért, amire jó példa egy valamivel későbbi előadás, amelyet Reisz Irén polgári iskolai tanítónő tartott 1905-ben a bajai állatvédők összefüvetelén, ahol *érző* és *értő* lényként definiálta az állatokat, az emberi tulajdonságokat pedig állati ösztönökből vezette le. Megközelítésében az idomított állat társadalmi lény, az ember végső soron maga is idomított lény, a nevelés pedig az idomítás egy speciális formája, hiszen – ahogy állítja – minden emberi értelmi képesség valamely állati ösztönből eredeztethető, és minden

16. Általában véve is jellemző a korszak publicisztikájára az álnév vagy a kezdőbetű alkalmazása, ez esetben azonban a szakirodalom ezt külön kiemeli, így vélhetően a megszokottnál is ritkábban írhatták alá szövegeiket az állatvédelem korai képviselői.

állati ösztön továbbgondolható úgy, hogy azzal az emberi tulajdonságokig jussunk el. Azaz végső soron ember és állat között nincs is lényegi különbség (Mester, 2014).

A tanítónő tehát a legújabb tudományos felvetések birtokában, nem sokkal a vizsgált vitát követően radikálisan új összefüggésben ábrázolta a nevelés problémáját. Nézőpontját nyilvánvalóan nem tekinthetjük széles társadalmi körben elfogadottnak. Hogy érvelése ugyanakkor nem is teljesen elszigetelt jelenség, amellyel Mester Béla érvel tanulmányában, aki az embert és állatot elválasztó falakat filozófiatörténeti szemszögből vizsgálva rátaál az Alexander Bernát tanítvány Posch Jenő századfordulós munkásságára, mint egy bontakozó új emberkép forrására. Azért fontos a számunkra kiemelni itt Alexander Bernát filozófus nevét, mert amellyel, hogy főreáliskolai tanár, majd egyetemi magántanár és az MTA tagja volt, jelen volt az Országos Nőképző Egyesület által szervezett első hazai leánygimnázium tanári karában és mint ilyen, a hazai iskolatörténet progresszív folyamatainak résztvevőjeként értelmezhető. Az ő tanítványa tehát Posch Jenő, aki antropológiai munkássága részeként az ember és az állat közé húzott falakat részben a lélek értelmezések dekonstrukciójával, részben nyelvkritikai megközelítéssel bontogatja a korszakban (Mester, 2014).

A fenti radikálisan új szemlélet előzményeihez tartozik, hogy Jean-Baptiste Lamarque már a század elején, 1809-ben feltételezte, hogy az ember testileg az állatvilág része és őse valamilyen majomszerű lény lehet, majd Ernst Haeckel megjósolta az ember és az állat közötti átmeneti lény valamikori felfedezését, amelynek a század közepén kibontakozó paleontológiai kutatások tudományos alapot is szolgáltatottak (Turay, 1999). Az 1871-ben megjelent jól ismert darwini munka a korszakban lezajló, az ember eredetére vonatkozó szerteágazó tudományos hipotézisek és komplex kutatások egyik tetőpontja, forradalmian új emberkép alapjául szolgált, amelyből a tájékozott kortársak akár meríthettek is.

Visszatérve a vita résztvevőinek állásfoglalására: az állathasonlat egy metafora formájában jelenik meg Végh István protestáns tanító érvelésében, aki hozzászólásában a „szelídítés” kifejezést használja több ízben is. Végh egyike azon három szerzőnek, akik a botütés ellen szólalnak meg. Írásában egy lépéssel meghaladja Zajzon álláspontját és ezzel az állatvédelmi diskurzushoz közelít: véleménye szerint bottal még állatot sem lehet szelídíteni, nemhogy embert. Logikájából kiviláglik az ember és állat közötti különbség, ugyanakkor sajátságosan közös platformra is kerül e két világ a *megszelídít* íge használatával.

Az ember-állat kettősség természetesen nemcsak a botbüntetést ellenzők szövegeiben érhető tetten a vizsgált vitában. A korábban külön is kiemelt Böngérfi János is él vele csak éppen egészen más kontextusban. Angol forrásra hivatkozva a következőkben foglalja össze saját álláspontját: *„Az ángliusz eszmemenete körülbelül ez: Az emberi természet állati és szellemi részből áll. (...) Ki ne tapasztalta volna, hogy azon gyermekekben, kiknek szülei a műveltség alacsony fokán állnak s kiknek szíve szűkölködik vallásos érzelmekben, az állati természet nagyon is uralkodó? Ha ezt az állati természetet nem fékezik, ha ez meghajlítatlan marad, képezzük bár az értelmi tehetséget a legnagyobb odaadással, a gyermek erkölcsiségéről szó sem lehet!”* (1887. 04. 09. p. 1) És később: *„Az első emberpár minden gyermekében két ellentétes törekvést találunk. Az ember szabad akarata nélkül, természetének kettőssége alapján, okvetlenül vagy vadállattá vagy angyallá válnék. Az egyik természetét meg kell azért védenünk a másik rombolásaitól (...)”* (1887. 04. 16. p. 125) *„De gondolkodó férfiak, lángelmék – a régi próféták, az ősi vallásalapítók, az emberiség ez első tanítói – belátták már akkor, hogy valami úton-módon az embereket mégis a jó gyakorlására, az erkölcsök fölkarolására kell birni, hogy állati természetükből felemelkedjenek isteni természetük felé.”* Hosszan kifejtett álláspontjából, melyből itt csak részleteket tudunk közölni, akár ki is hallhatnánk az evolúciós tant – az angoloktól átvett érvelés nagyon emlékeztet erre –, de ehelyett úgy vélem az állat esetében is „csak” metafora, a vadság és rendezetlenség képe, amelyet azok a bizonyos „lángelmék”, „régiproféták” is használtak az emberi minőség megragadásához, az ember korábról is ismert kettős természetének leírásához. Csak egyet kiemelve

a számtalan filozófiai-neveléstörténeti előzményből: Rotterdami Erasmusnál a nevelés hiányát elszenvadó gyermek „állati alakot vesz föl”. Erasmus esetében nem az ember az, aki állattá válik, hanem azok a tulajdonságok állatiak, amelyek jellemezni fogják.¹⁷ Böngérfi tehát nem utal konkrétan a korszak tudományos hipotéziseire, de szövegéből kihallhatunk ezzel kapcsolatos motívumokat. Ehelyett tudatosan a Bibliára hivatkozik, illetve olyan külföldi példákra, amelyekre a továbbiakban térünk ki.

Ezen a ponton lezárva, de be nem fejezve az állat-ember dichotómia megjelenésének tárgyalását, összegezve elmondható, hogy az évezredek diskurzus-elemek és a modernizálódó szellemi-tudományos közeg létrehoz egy olyan elegyet, amely megítélésem szerint a kortársak ismereteinek, hiteinek és meggyőződéseinek sajátos lenyomatát adja.

Hivatkozások, referenciapontok

A vita résztvevői mind a pro, mind pedig a kontra érvek esetében előszeretettel hivatkoznak külföldi példákra, ahogy azt jeleztük korábban, ez már a vitaindító szövegben is megjelenik. Zajzon érthető módon a francia jogszabályt említi, hiszen onnan meríthet saját álláspontját alátámasztó érveket.¹⁸ „(...) tudjuk, hogy ha bár az iskolai szabályrendeletek a testi büntetést elő nem is írják, de kategorice, mint például a francia iskolákban, nem is tiltják” (1887. 02. 05. p. 1.). Nemcsak általában beszél a francia példáról, hanem konkrét francia gondolkodókat sorakoztat föl, olyanokat, akik hasonló hangot ütnek meg a kérdésben, mint ő maga. „Helyesen mondja egy francia nevelésíró (E. Rendu), hogy nem lát egyéb eredményt a vesszőzésben, mint azt, hogy a gyermek lelkületét vagy gyávaságra vagy malitiosus megátalkodottságra terelje”¹⁹ (1887. 02. 05. p. 2). A francia orientáció jól ismert a magyar kultúra korábbi századaiból.

A probléma csak az, hogy a jelen francia példa a legutóbbi ismereteink szerint nem feltétlenül helytálló. A későbbi szakirodalom számos esetben hivatkozik arra, hogy a franciák milyen korán betiltották a testi fenytést szemben az angol vagy angolszász területek iskoláival (például Newell, 1972, Hyman, 1990), azonban nem lehetetlen, hogy ez csak egy jól beágyazódott mítosz, amelynek eredetét valójában senki sem tárta föl. A napjainkban a testi fenytéseket dokumentáló és azok betiltását támogató internetes portálok egyike, a www.corpun.com – amelynek írásait Boreczky Ágnes is fölhasználta 1999-es tanulmányában – egyenesen azt állítja, hogy a széles körben ismert 1972-es kötet 'A Last Resort?' szerzője Peter Newell hazudott, amikor azt állította, hogy a francia iskolákban a testi fenytés az 1870-es évektől tiltva volt. Boreczky egyébként Irwin Hyman összefoglaló táblázatát használja, amelyben a szerző az 1881-es évet jelöli meg a betiltás éveként. Az egymásnak ellentmondó és nem teljesen megalapozott szakirodalmi fejtegetések mellett egy dolog nyilvánvalónak tűnik: a korabeli francia és angol nevelők előszeretettel utaztak át tanulmányozni egymás nevelői gyakorlatát, és kétségtelenül vannak korabeli források, amelyekben például egy progresszív angol a francia tapasztalatait veti papírra, míg ennek az ellenkezője is igaz, létezik francia szöveg, amelynek szerzője felháborodik az angol gyakorlaton (lásd például McCole Wilson, 1971). A franciák, mindettől függetlenül csak 2019 júliusában terjesztették ki a gyermekekkel szembeni testi erőszak betiltását tartalmazó jogszabályt a családokra. Ebben a tekintetben, azaz a családon belül alkalmazható testi fenytés kérdésében jogszabályi szinten egyértelműen elmaradtak az európai uniós trendtől. Eközben napjainkban 5 EU-s országban még mindig nem vonatkozik hasonló

17. Az állat metafora neveléstörténeti megjelenéseit lásd részletesebben: Pukánszky, 2011.

18. Zajzon külföldi referenciapontjai: Eugene Rendu, Paul Rousselot, Alexander Bain, „A művelt nyugat”, „Egyes nyugati államok”, „A franciák” és Gräfe (Deutsche Volksschule).

19. Zajzon Dénes Rendu, E. (1881): *Manuel de l'enseignement primaire: pédagogie théorique et pratique*. Hachette című munkájából emel át gondolatokat.

szabály a családokra: Belgiumban, a Cseh Köztársaságban, Olaszországban, Szlovákiában és az Egyesült Királyságban.²⁰ Mindezzel pusztán arra szerettem volna rámutatni, hogy vitáink tényanyagában, amelyek saját nézőpontunkat erősíténe meg, legalább annyi a mítosz, mint a valóság, a történelmi „tények” pedig akkor is kiindulópontként szolgálnak saját nézeteink és identitásunk kialakításában és reprezentálásában, ha nincs közük a valósághoz. Így volt ez Zajzon esetében is.

Vitapartnereinek is volt egy jól csengő külföldi példája, a „művelt Anglia”, ahol, a cikkek tanúsága szerint épp újonnan erősítették meg az iskolai bot használatát. *„Hogy különben a botbüntetés, az észszerű botbüntetés nem barbarizmus előjele, hivatkozom e lapban is közölt angol viszonyokra, melyekből látszik, hogy az angol iskolások, habár ideiglenesen is, de elfogadták a botbüntetést az iskolákban. Az angol pedig mindent a praktikus oldalról fog föl. Nem ártana a magyarnak öt nem csak ebben, de sok más tekintetben is követni.”* (Völgységi, 03.26.) És másnál: *„S a művelt Anglia, a praktikus angolok mint gondolkoznak e tárgyban? (...) A londoni iskolások – e kiváló férfiak testülete – mondotta, hogy a gyermeket testileg megfenyíteni nőknek vagy segédtanítóknak (...) nem szabad ugyan, de a főtanítónak jogot adnak, hogy e nagyon is szükséges és üdvös fegyelmezési módot gyakorolhassa.”* (Böngérfi, 04.09.) Kétségtelen, hogy az angolszász kultúrkört úgy tartják számon napjainkban is, mint ahol a legkésőbb vezettek be intézkedéseket a testi fenytéssel szemben. A brit állami iskolákban és mindazon magániskolában, amely kapott valamiféle állami támogatást, a testi fenytést hivatalosan csak 1987-ben tiltották be jogszabályilag. A többi magániskolában, Angliában és Walesben 1999-ben, Skóciában 2000-ben, Észak-Írországban pedig 2003-ban.²¹

Két évvel a vizsgált vitát követően, 1889-ben lezajlott egy per Londonban, amely jóidőre ismét megerősítette az amúgy is élő gyakorlatot. A Gardiner vs. Bygrave eset során egy szülő feljelentette John Gardiner tanítót, amiért gyermeke kezét megpálcázta, amelyre reagálva a legfelsőbb bíróság kimondta, hogy a kéz pálcázása mérsékelt és hatékony módja a fegyelmezésnek és a tanítók, ha jónak látják, alkalmazhatják anélkül, hogy a szülőtől beleegyezést kellene kérniük. A legfelsőbb bíróságnak ez a döntése megerősítette a tanítói jogokat a testi fenytés kérdésében és egyben gyengítette a szülői beleszólás lehetőségét (Middleton, 2008). Főképp, ha tekintetbe vesszük a tényt, hogy az angolszász precedensjog okán ez a per a később esetlegesen felmerülő hasonló perek kimenetelét is meghatározta. Ez az eset ugyanakkor a szülői autonóm viselkedés és joggyakorlás izgalmas megnyilvánulása, amely nálunk a 19. század végén elképzelhetetlennek tűnik. Továbbá arra is rámutat, hogy az angol iskolai fegyelmezési gyakorlat háttérében nem feltétlenül volt teljeskörű a társadalmi egyetértés. Erre a tényre természetesen a szakirodalom is rámutat (McCole Wilson, 1971).

Az angolszász testi fenytés korai eszmetörténeti gyökereivel foglalkozó Nathan J. Ristuccia a 10. századi monasztikus iskolák gyakorlatát és a mögötte lévő elméletet vizsgálva Aethelwold, Aelfric és Aelfric Bata (ebben a sorrendben egymás tanítványai) angolszász szerzetesek és nevelők szövegeiből vont le következtetéseket. Ezek szerint meglehetősen egységes kép bontakozott ki a szerzetesi élet és a testi fenytés kérdéskörében: miközben a testi fenytés, mint szükséges gyakorlat mindvégig jelen van, az angolszász szerzők úgy tekintettek rá – legalábbis elméleti síkon – mint olyan eszközre, amelyet csak végső esetben kell bevetni. A gondolat tehát, amely szerint csak „végső esetben” alkalmazzuk a botot vagy a pálcát, amely az általunk vizsgált vitának is egyik sarkköve, ismét csak nem a nyugati kultúra lassú, ámde folyamatos humanizálódásának következménye. Még ha úgy tünne is a tanítók írásaiból, hogy ennek hangsúlyozása az egyik ellensúlyozó tényező a botbunte-

20. Global Initiative To End All Corporal Punishment of Children. Retrieved from <https://endcorporalpunishment.org/france-prohibits-all-corporal-punishment/> (2018. 07. 05.)

21. World Corporal Punishment Research. Retrieved from <https://www.corpun.com/counuks.htm> (2017. 11. 04.)

tés szigora és kevésbé humánus gyakorlatával szemben, látni kell, hogy majd egy évezreddel korábban a testi fenytésről érkezők ugyanezt az álláspontot képviselték.

A fent említett angolszász szerzők szerint, ha már más eszköz nem használ, akkor az engedetlen diák, saját jóllétének érdekében, maga kell, hogy felhatalmazza nevelőjét a pálca használatára. A mester alakja irgalmas, nem használja a vesszőt, ha a diák hibája nem kényszeríti rá (Ristuccia, 2010). Aelfric-nek, mesterének és tanítványának írásai didaktikus jellegű, az olvasók gondolkodását befolyásolni kívánó szövegek épp úgy, mint a 19. század végi tanítók írásai. A kulcs mindkét esetben a korrekció, a szerzetesek esetében az ütés lelkipásztori gondoskodás, amelynek mintaképe Isten maga, aki atya, tanító és uralkodó és mint ilyen időnként megregulázza az embert. Mint Isten utánzóinak, a keresztény tanítóknak időnként a fegyelmezésen keresztül kell kifejezniük a szeretetüket. Ahogy Ristuccia tanulmányából kiderül, az angolszász elméletalkotók nem is annyira konkrétan a Bibliát²², mint inkább a Bencés regulát használták valódi forrásként saját álláspontjuk kialakításakor.

A következő példa újabb motívummal bővíti a vizsgált vita kontextusát. Böngérfi János²³ a botbüntetés mellett érvelő hozzászólásában a bécsieket is felhozta példaként: „A bécsiek, kiknek műveltségéhez – intelligenciájához – nem fér szó, rendre panaszkodnak tanügyi orgánumaikban a szigorúbb fegyelmi eszközök eltiltása miatt.” (Böngérfi, 04.09. p. 2) Bécs ugyan a vizsgált időszakban az Osztrák–magyar Monarchia része, de tekintve, hogy az oktatásügyet független minisztériumok igazgatják, nem feltétlenül kell keresnünk az azonos működési elveket és gyakorlatokat. Amire viszont megítélésem szerint érdemes kitérni az egy viszonylag kevésbé ismert, ám napjainkra – ha foghíjasan is de – feltárt jelenség. 1906. szeptember 21-én egy 8 éves bécsi kislány öngyilkosságot követett el, kiugrott a család harmadik emeleti lakásának ablakán. A rendőrség azt állította, hogy tette háttérében az iskolától való félelem állt. Mind a közvélemény, mind a rendőrség a gyermek mentális gyengeségét jelezte meg okként, nem pedig a rideg és bántalmazó iskolai és/vagy családi légkört. A bécsi Pestalozzi Egyesület gyanúsítást talált a magyarázatot és mélyebbre ásott a történetben, mely kutatás során kiderült, hogy a kislányt valóban bántalmazták.

Ijesztő tendenciára mutat rá ez az eset: a 19-20. század fordulójának időszakában ugyanis meglehetősen nagyszámú öngyilkossági kísérletet dokumentáltak gyermekekkel kapcsolatban, akik kiugrottak az ablakon, megpróbálták vízbe fojtani magukat, késsel vagy lőfegyverrel véget vetni az életüknek, többségük sikerrel. 1880 és 1920 között összesen 176 osztrák és német gyermek-öngyilkosság került napvilágra (Baartman, 1994). A téma nemcsak a szakmai körök, de a bulvársajtó érdeklődését is fölkelte és voltak, akik bizonyítani próbálták, hogy nemcsak a német gyermek-öngyilkosságok száma nőtt az elmúlt időszakban, hanem például a franciáé is. Herman Baartmant azonban, aki a témáról egy évszázaddal később kutatást végzett nem annyira a számadatok foglalkoztatták, hanem az egymásnak ellenmondó nézetek, amelyek a korszakban megfogalmazódtak az esetek kapcsán. Statisztikailag azok voltak többen, akik a büntetést, a büntetéstől való félelmet vagy a bántalmazást ismerték fel a háttérben, és úgy vélték, a gyenge idegrendszerű gyerekek ezt nem képesek feldolgozni. Ugyanakkor ezzel párhuzamosan megjelent egy olyan vélekedés is, amely szerint az öngyilkos gyerekek történetének háttérében a gyengekező családok állnak, akik nem fegyelmeznek eléggé, akik túlságosan szabadjára engedik őket. Azaz a szakmai és laikus közvélemény egy része éppen a szigor hiányában látta az öngyilkosságok okát és ezen az alapon kezdeményezte a még erőteljesebb kontrollt. Az egyik elméletalkotó H. Emminghouse, az általunk vizsgált évben, 1887-ben írta le pszichológiai értekezésében, hogy hogyan kellene bánni a gyerekekkel, hogy az öngyilkosságok elkerülhetővé váljanak. Eszerint felül kell vizsgálni a könyveiket, a

22. A Bibliában található fenytéssel kapcsolatos kitételek széleskörű szakirodalmából lásd például McCole, 1971.

23. A Böngérfi János által felhozott külföldi referenciák: „A művelt Anglia”, A Biblia (Éli, Dávid, Absolon és Krisztus urunk), A Bádeni Nagyhercegség, „A bécsiek” és „A Schoolmaster” c. lap.

barátaikat, távol kell őket tartani a színháztól és az érzéki örömöktől, valamint el kell tiltani őket az extravagáns öltözködéstől. Egy másik szerző konkrétan meg is nevezi azokat a szerzőket, akikről a fiatalokat el kellene tiltani, ilyen például Zola, Ibsen, Tolsztoj, Nietzsche vagy Schopenhauer (Baartman, 1994).

A gyermekek által elkövetett öngyilkossági kísérletek/öngyilkosságok hátterében nyilvánvalóan minden esetben komplex okok tárhatóak fel. Fontos azonban megjegyezni, hogy a múltban dokumentált esetek kapcsán már a korabeli megszólalók is összekötötték az eseményeket a fegyelmezés, a büntetés és a bántalmazás kultúrájával, amit napjaink pedagógiai és pszichológiai szakirodalma és persze szépirodalma, illetve filmművészete²⁴ is megerősít és ki is hangsúlyoz. Talán a felmerülő korabeli gondolatok legfontosabb eleme, hogy még azok sem a fegyelmezés agresszív voltának mértékét jelölték meg okként az öngyilkosságok hátterében, akik egyébként erre felhívták a figyelmet, hanem a gyermekek gyenge idegrendszerét. Nem a gyakorlatnak kellett tehát megítélésük szerint megváltoznia, hanem a gyerekeket kellett megerősíteni, megedzeni ahhoz, hogy képesek legyenek elviselni a rájuk nehezedő szükséges nyomást.

Az angol és a francia vagy a többi ország iskolai nevelési kultúrájának beemelése olyan közös ismeretek felidézését jelentette a vitában, amely mindenki számára evidencia lehetett, így érdemes volt az érvelésben alkalmazni. A művelt nyugat vagy a nálunk műveltebb nyugat kapaszkodót jelentett a résztvevők számára. Megjelentésük orientálta az olvasót és bekapcsolta az „ismert tények” világába, amelytől a megszólaló pró vagy kontra érvei hitelesebbé váltak. A követni kívánt minta metaforájává váltak ezek az országok, miközben a valóság a háttérben sokkal árnyaltabb volt a felidézettnél. A valóság árnyalt bemutatása jelen esetben azonban kontra-reaktív lett volna. Sem azt nem lehetett beemelni a diskurzusba, hogy a franciák vélhetően nem tartózkodnak a vesszőtől olyan mértékben, mint amilyen kontextusban megjelennek, az angolok között is vannak kétkedők mind szakmai, mind pedig szülői oldalról és az intelligens bécsiak testi fenyítés iránti igénye közben baljós események zajlanak a gyermeki világban.

Kitekintés az időben

Az egyik korai, nem helyi, hanem országos szintű jogszabály, amely a fegyelmezés eljárásait részletesen kifejti, egy 1909-es VKM rendelet, amely Apponyi Albert miniszterségére esik (Pornói, 2019). Érdekessége, hogy csak implicit módon utal arra, hogy testi fenyítést nem lehet alkalmazni az iskolában, mégpedig úgy, hogy az „Iskolai fegyelem és eszközei” című, 131. §-ban pontokba szedve részletezi a fegyelmi büntetés fokozatait:

24. Gondoljunk például az osztrák Michael Haneke munkásságára.

1634

133. 53.000/1909. V. M. sz.

- a) Szeretettel és komolysággal intés magánosan, azután nyilvánosan.
- b) Megpirongatás magánosan, azután nyilvánosan.
- c) Padból kiállítás (térdeltetés nélkül).
- d) Tanítási óra után bennmarasztás éheztetés nélkül.
- e) Tanítási óra után bennmarasztás éheztetéssel (megjegyzvén, hogy a bennmarasztás csak nappali órákra terjedhet, és mindenkor csak felügyelet mellett történhetik).
- f) A szülőknek szó- vagy írásbeli értesítése.
- g) A tanítói testület vagy gondnokság előtt való megintés.
- h) Bejelentés a gondnokságnak, illetve tanítótestületnek végintézkedés végett.

3. kép 53000/1909. VKM rendelet eredeti szövege. Forrás: Magyarországi Rendeletek Tára 1867–1945.
Hungaricana online adatbázis

Nincs a szövegben tiltás, van viszont előírás, amelynek megszegése, azaz másféle eljárás alkalmazása jogszabálysértésnek minősül. Tartalmilag egyértelműen a humánus, még a megalázást is kiküszöbölni kívánó megoldások dominálnak. Mai olvasóként az éheztetés talán durva eljárásnak tűnik, de a korszakban teljességgel legális, főképp azt tekintetbe véve, hogy még a miniszter is ajánlja. A fenti VKM rendelet tehát a vizsgált vitát követő időszak gondolkodásmódja organikus fejlődésének lenyomataként is értelmezhető. Hasonlóan beszédes ugyanezen rendeletnek egy másik pontja, amely a tanítói szabadságról szól:

13. A tanítót a modern neveléstudomány és módszertan elveinek figyelembe vétele és észszerű alkalmazása tekintetében, — a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszter által kiadott tanterv, utasítások és idevágó rendeletek megtartása mellett a tanításban, a módszerben és a nevelésben teljes szabadság illeti meg; ezen szabadsággal a legjobb tudása és lelkiismeretességével él, de teljes felelősség terheli a tanítót azért, hogy osztályában úgy az oktatás, mint a nevelés tekintetében megkivántató eredményeket tényleg elérje.

4. kép 53000/1909. VKM rendelet, 131. paragrafus, 13. tétel. Forrás: Hungaricana online adatbázis

Hogy azonban a civilizáció fejlődése, a mentalitások optimális változása nem lineáris folyamat, az napjainkra nyilvánvaló. És az is nehéz kérdés, hogy az adott pillanatban optimálisnak tetsző magatartás hosszabb távon is annak ítéltetik-e majd. Jelentősebb vagy akár jelentéktelennek tűnő gazdasági, történelmi fordulatok gyakran

terelik ellentétes irányba a progresszív változásokat. Ilyen a másik emberhez való viszonyulás, az attitűdök és viselkedésmódok története is. Annak a folyamatnak, amelynek a fenti vita kapcsán tanúi lehettünk, tehát a testi fenyítéssel kapcsolatos hazai vélekedések lassú változásának iránya sem egyértelmű, hiszen az I. világháború és következményei ebben a kérdésben is radikális revízióra készítették a véleményalkotókat. Hogy a büntetőjogban is fordulat állt be, azt a korábban idézett 1920. évi XXVI. törvénycikk is igazolja, amelyben újra bevezették a botbüntetést egyes, az előzőkben részletezett büntettek kapcsán, igaz, hogy a nőkre ez időben már nem vonatkozott a rendelkezés. Érdekes ezen a ponton beleolvasni a törvény indoklásába, amelyben Tomcsányi Vilmos Pál igazságügy-miniszter fejti ki, hogy miért született meg a jogszabály: „A háború és az azt követő forradalmak után a társadalmi és gazdasági viszonyok rázkódtatásainak és az erkölcsök eldurvulásának folyamán a törvénytisztelet csökkenése és a bűncselekmények elszaporodása mind fenyegetőbb méreteket ölt. (...) Ezt az eszközt a régi jogunkban nevezetes szerepet játszó botbüntetés felelevenítésében vélem feltalálni. A jogrendszerünk-ből az 1871: LII. törvénycikkkel kiküszöbölt nálunk ma már csak jogtörténelmi emlékként szereplő e durva büntetés visszaállításának javaslatba hozására csak nehéz lelki küzdelem után s a felhozható érvek tüzetes megfontolásával határoztam el magamat. Elhatározásomra döntő súllyal bírt az a tény, hogy nálunk előrehaladottab nyugati államok sem nélkülözhetik büntetési rendszerükből e durva büntetési nemet.”²⁵ Hivatkozik itt a miniszter Anglia 1861. és 1863. évi törvényeire és arra, hogy a fiatalokkal szemben még a törvényben leírtaknál is szélesebb körben alkalmazható, hivatkozik a közelmúltban, 1905-ben, Dániában bevezetett rendelkezésre, amely erősen emlékeztet az éppen indoklás alatt álló törvénycikkre, továbbá arra, hogy az „Északamerikai Egyesült-Államok egyes államaiban. Így Oregon államban a botbüntetés alkalmazása az 1905. évben hozott törvénnyel felnőtt férfiakkal szemben meg van engedve a házastárs bántalmazásával elkövetett bűncselekmények eseteiben. Fegyelmi büntetésként a szabadságvesztésbüntetés végrehajtása alatt a botbüntetés Poroszországban és több már északi német államban is alkalmazható”²⁷. A miniszter hivatkozásai is a bevezetett gyakorlat legitimálását célozzák. Meglepően szubjektív hangvételű szövege háttérben nyilván az a tény húzódik meg, hogy egy ennyire régen eltörölt és saját maga által is több ízben durvának ítélt büntetési mód alkalmazásának újbóli életbe léptetése tényleges indoklást kívánt, hiszen a korszak megváltozott, ideálisnak vélt viselkedési repertoárjába ez már nem illett bele.

Ide kapcsolódik néhány, az utóbbi időben megjelent kutatás a Horthy-korszak időszakáról a testi fenyítés iskolai viszonyaival kapcsolatban. Pornói Imre (2019) és Frank Tamás (2019) írásai a fegyelmezés tágabb és szűkebb köreiről szólnak. Pornói a magatartási nehézségek felől közelített, Frank pedig kifejezetten a botbüntetéssel kapcsolatos korabeli vélekedéseknek járt utána sajtóforrásokra támaszkodva. Pornói Imre kutatásában egy, a témánk szempontjából rendkívül fontos, 1918-ban lezajlott kérdőíves vizsgálat eredményei is megjelennek. Az akkor már több, mint egy évtizede működő Magyar Gyermektanulmányi Társaság az I. világháború következményeképpen züllésnek indult fiatalok nevelése kapcsán tette fel a kérdést, hogy szükségesnek tartják-e a korabeli nevelők a testi fenyítés alkalmazását. Míg a válaszadók többnyire egyetértettek azzal, hogy az elzárás, az étel- és szeretetmegvonás hasznos büntetőeszköz, a testi fenyítéssel kapcsolatban megoszlottak a vélemények. Szempontunkból azonban itt a leglényegesebb elem maga a tény, hogy a testi fenyítés ismét a viták homlokterébe került – éppen úgy, mint a büntetőjogban –, és továbbra is akadtak pártolói. Illetve mondhatjuk úgy, hogy ismét megerősödött a szakmai közvéleményben a pártolói oldal. Az egész rendszer lényege az volt, hogy a büntetőszankciókkal alátámasztott fegyelmezés-alapú iskolai légkört erősítette. Ehhez képest számított újdonságnak az 1925-ös népkolai tanterv, amely a büntetéssel szemben a jutalmazást helyezte a nevelői

25. A szöveget a korabeli helyesírási változatban közlöm.

26. 1920. évi XXVI. tc. indoklása

27. 1920. évi XXVI. tc. indoklása

munka középpontjába, amitől a gyermeki önbizalom és a sikeres iskolai teljesítmények növekedését várták (Pornói, 2019).

Még tovább lépve az időben, Frank Tamás két tanulmányt is szentelt a Horthy-korszak fegyelmezési gyakorlata sajtórepresentációjának, az egyikben az 1920-as és 1930-as évek bulvársajtóját vizsgálja, a másikban pedig egy konkrét eset kapcsán kibontakozó vitát (Frank, 2019a, 2019b). 1928-ban az Est című napilap/bulvárlap hírt adott egy gyilkosságról és a gyilkossal szembeni eljárás folyamatáról, amely alaposan megmozgatta a korabeli, nem szakmai közvéleményt. Frank az erre a hírre adott, neveléssel kapcsolatos reakciókat értelmezi. A kibontakozó vita középpontjában ismét csak a pálcá használatának jogossága, illetve jogtalansága állt. A gyilkosság ténye és a gyilkos visszatetsző nyilvános magatartása felvetette a kérdést, hogy hol hibázott a társadalom, milyen okok húzódnak a háttérben. Mint mindig, most is a túlságosan engedékeny nevelési gyakorlatot jelölték meg fő okként és többen javasolták a testi fenyítés alkalmazását. Különösen érdekes a történetben egy olyan diskurzus elem, amelyet minden generáció átél és át is örökít: a fiatalok „szabados” életmódja, léha viselkedése, a felnőttek mindenkor ellenérzése az új generációk viselkedés-repertoárjával kapcsolatban. Csak hogy itt épp egy világháborút követő időszakban vagyunk, aminek következtében radikálisan új hangok is kihallatszanak a vitából: *„hogyan lehet tekintélye egy olyan apának, akinek gyermeke (...) a következőt vághatja a szemébe: - Apám! (...) azt a háborút, (...) nyomort, erkölcsi süllyedést ki okozta? Én a tegezéssel, a tánccal, vagy Te a nádpálcával és a tilalomfával?”* (Az Est, 1928. dec. 1. idézi Frank, 2019. p. 63) A diskurzusnak ez a formája, hangneme és érvrendszere már a 20. századra jellemző, ez az az új mentalitás, ami megkülönbözteti majd az új századot a megelőző 19. századtól.

Zárógondolatok

Térjünk vissza befejezésképpen egy gondolat erejéig az 1887-es vitára. Látnunk kell, hogy a diskuszióban felszólaló tanítók pszichológiai ismeretekkel felvértezett, tájékozott, gondolataikat nyomdaképes formában kifejtő, minden esetben érveket felsorakoztató pedagógusok voltak. Nem átlagos néptanítók, hanem a szó metaforikus értelmében „írástudó” emberek, akiknek pró és kontra is voltak meggyőző érveik. Mindennapi tanítótársaik ezzel szemben sokszor kíméletlenül nehéz munkakörülményeik közepette, a törvény által kiszabott 60 fős vagy afölötti osztálylétszám mellett küzdöttek az ország számtalan pontján a megélhetésért. Vélhetően kevesüket érdekelte, hogy hogyan is áll az idő tájt az elméleti vita. Fogták a pálcájukat és ütöttek.

Irodalom

1. Balogh, Á. & Tóth, M. (2010). *Magyar büntetőjog. Általános rész*. Budapest: Osiris Kiadó, Digital Textbook Library Retrieved from http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyar_buntetojog/ch01s07.html (2017. 02. 03.)
2. Balogh, G. (2018). Identitás és differencia között. Állat az irodalomban: Kosztolányi Dezső kutyája. *Studia Litteraria*, 57, 1–2, 216–236. <https://doi.org/10.37415/studia/2018/57/3968>
3. Baartman, H. (1994). Child Suicide and Harsh Punishment in Germany at the Turn of the Last Century. *Pedagogica Historica*, 3, 849–864. <https://doi.org/10.1080/0030923940300302>
4. Baska G., Nagy M. & Szabolcs É. (2001). *Magyar tanító, 1901*. Pécs: Iskolakultúra.
5. Baska, G. (2018). „Néptanítónak lenni nem comicum”. A Borsszem Jankó tanítóképe. In: Fehérvári Anikó (szerk.): *A Borsszem Jankótól Bolognáig*. Budapest: L'Harmattan Kiadó.
6. Böngérfi, J. (1887). *A testi büntetés kérdéséhez. (Tanférfiak és szülők figyelmébe)*. Pécs. Retrieved from http://mtdaportal.extra.hu/books/bongerfi_janos_a_testi_buntetes_kerdesehez_Optimized.pdf (2018. 05. 20.)
7. Bató, Sz. (2008). Batthyány Lajos büntetőjogi vonatkozású megnyilvánulásai a reformkorban. *Jogtörténeti Szemle*, 1. 1–12.
8. Boreczky, Á. (1999). Fenyítés az európai és az amerikai iskolákban. *Educatio*, 4, 771–787.
9. Donáth, P. (2015). Tanítói, tanári viták a magyarországi tanítók társadalmi küldetéséről, helyzetük javításáról, a tanítóképzés korszerűsítéséről, felsőfokúvá tételéről, 1890–1905. In: Donáth, P. (szerk.): *Filozófia – Művelődés – Történet*. Budapest: Trezor Kiadó, pp. 223–388.
10. Dr. Dárdai, S. (1869). Ez év végén. *Jogtudományi Közlöny*, 4, 52, 361–362.
11. Felber, T. (2007). Michel Foucault pedagógiakritikája, avagy az oktatás mint a normalizáló hatalomgyakorlás hálózata. *Új Pedagógiai Szemle*, 11, 73–80.
12. Foucault, M. (1990). *Felügyelet és büntetés. A börtön története*. Budapest: Gondolat Kiadó.
13. Frank, T. (2019 a). Nádpálca-disputa. *Tudomány és Hivatás*, 2, 56–66.
14. Frank, T. (2019 b). Iskolai testi fenyítés reprezentációja a Horthy-korszak bulvársajtójában. In: Kollega Tarsoly, I. és Türi, I. (szerk.): *Magyar Tudomány Ünnepe 2019: Értékteremtő tudomány*. Pető András Tudományos Szakmai Szimpózium előadásai. Budapest: Semmelweis Egyetem Pető András Kar. pp. 85–100.
15. Jakusné Harnus, É. (2002). A nyomtatott sajtó hírei a diskurzuselemzés szemszögéből. A diskurzuselemzés alkalmazása a nyomtatott sajtó kutatásában. *Magyar Nyelvőr*, 2, 142–156.
16. Gaál, B. (2012). „Aki az állattal kegyetlen, nem lehet emberséges ember”. Ponori Thewrewk Emil és az állatvédelem a régi görögöknél. *Antik Tanulmányok*, 2, 17–63. <https://doi.org/10.1556/anttan.56.2012.1.2>
17. Garaczi, I. (2003). Diskurzus és retorika Homérosztól Foucault-ig. *Pro Philosophia Füzetek*, 9, 89–97.
18. Gershoff, E. T. (2017). School Corporal Punishment in Global Perspective: Prevalence, Outcomes, and Efforts at Intervention. *Psychology, Health & Medicine*, 22, 224–239. <https://doi.org/10.1080/13548506.2016.1271955>
19. Gróz, A. (2007). Fegyelemre nevelés a dualizmus korának pedagógiai szakkönyveiben. *Neveléstörténet*, 1–2, 31–56.
20. Máday, I. (1907). *Az Országos Állatvédő Egyesület huszonötévi működése és az állatvédelmi törekvések Magyarországon*. Budapest, Grimm Gusztáv Bizománya. Retrieved from <https://mek.oszk.hu/10200/10258/10258.htm> (2018. 08. 22.)

21. McCole Wilson, R. (1971). A Study of Attitudes Towards Corporal Punishment as an Educational Procedure From the Earliest Times to the Present Retrieved from <http://www.zona-pellucida.com/wilson04.html> (2020. 01. 22.)
22. Mester, B. (2014). Az ember és állat közötti fal döntögetése. In: Buhály, A., Reszler, G. & Szoboszlai, Gy. (Eds.). *Falak és választóvonalak a történelemben*. Terminus Könyvek 1. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola, pp. 299–310.
23. Middleton, J. (2008). The Experience of Corporal Punishment in Schools, 1890–1940. *History of Education*, 2, 253–275. <https://doi.org/10.1080/00467600701607882>
24. Norlin, B. (2018). Exploring Violences in the History of Education. *Nordic Journal of Educational History*, 2, 1–15. <https://doi.org/10.36368/njedh.v5i2.115>
25. Nóbik, A. (2015). Normalitás és abnormalitás neveléstörténeti tankönyveinkben. *Pedagógia történeti Szemle*, 2, 21–37.
26. Petres, A. (2010). A felsőoktatásról szóló diskurzusok alakulásának dinamikája a romániai magyar sajtónyilvánosságban 2007 és 2009 között. In Fábri, I. & Kötél, E. (eds.). *Határhelyzetek III. Önmeghatározási kísérletek: hagyományörzéstől a nyelvi identitásig*. Balassi Intézet: Márton Áron Szakkollégium. pp. 240–258.
27. Pornói, I. (2019). Magatartási nehézségek kezelése a XX. század első felének magyar népiskoláiban. *Különleges Bánásmód*, 2, 41–54.
28. Pukánszky, B. (2002). A testi fenyíték témája a 19. századi magyar neveléstankönyvekben, *Századvég*, 1, 121–138.
29. Pukánszky, B. (2011). Három paradigmikus „gyermekideológia” a nevelés esztörténetéből. In: Strédl, T. & Nagy, M. (Eds.): *Egymás mellett vagy együtt*. Révkomárom: Selye János Egyetem.
30. Puranen, K. & Roitto, M. (2018). Gradual Changes to Discipline: A Case Study of Punishment Records and Corporal Punishment in Three Schools in Finland After the 1872 School Order Act. *Nordic Journal of Educational History*, 2, 67–92. <https://doi.org/10.36368/njedh.v5i2.118>
31. Ristuccia, N. J. (2010). Ideology and Corporal Punishment in Anglo-Saxon Monastic Education. *American Benedictine Review*, 4, 373–386.
32. Robertson, P. (1998). Az otthon, mint fészek: A középosztály gyermekora a 19. századi Európában. In: Vajda, Zs. & Pukánszky, B. (Eds.). *A gyermekkor története. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Eötvös Kiadó, pp. 267–286.
33. Rogers, R. (1995). Schools, discipline and community: diary-writing and schoolgirl culture in late nineteenth-century France, *Women's History Review*, 4, 525–555. <https://doi.org/10.1080/09612029500200099>
34. Szinnyei, J. (1891–1914). Magyar írók élete és munkái. I. kötet 1308–1310; XIV. kötet 718–719. Retrieved from <https://mek.oszk.hu/03600/03630/html/index.htm> és <https://adtplus.arcanum.hu/hu/collection/SzinnyeiMagyarIrok/> (2018. 05. 11.)
35. Sz. n.: ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék honlapja. A büntetőjog története, az átmenet kora (1844–1878) Retrieved from <http://majt.elte.hu/Tanszekek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/buntetojog/buntetojogtortenete/atmenetkora.htm> (2017. 02. 03.)
36. Turay, A. (1999). Az önmagára reflektáló ember In: Turay, A. *Az ember és a kozmosz. Kozmológiai antropológia*. Katolikus teológiai kézikönyvek 28. Szeged: Agapé.
37. Van Dijk, T. A. (2008). *Discourse and Power*. Palgrave Macmillan.
38. Vókó, Gy. (2010). Bünelkövetők jogkorlátozása jogállamban. MTA doktori értekezés. Retrieved from <http://real-d.mtak.hu/387/> (2017. 02. 15.)

Felhasznált sajtóforrások

OSZK, Mikrofilmolvasó, FM3/3521. 1886/1889: 4. tek.

1. Zajzon, D. (1887). A botbüntetés kérdéséhez. *Néptanoda*, 6. 41–43.
2. Vaday, J. (1887). A botbüntetés kérdéséhez. *Néptanoda*, 8. 58–59.
3. Hajtmann, P. (1887). Iskolai fegyelem. Hozzászólás a botbüntetés kérdéséhez, *Néptanoda*, 10. 73–74.
4. Dér, J. (1887). Elmélkedés a botbüntetés kérdése fölött. *Néptanoda*, 11. 82–84.
5. Végh, I. (1887). Testi fenyíték az iskolában. *Néptanoda*, 12. 91–92.
6. Völgységi (1887). A bot az iskolában. *Néptanoda*, 13. 98–100.
7. Malicza, I. (1887). Kell-e bot az iskolában. *Néptanoda*, 20. 109.
8. Havasi, Cz. (1887). Cím nélkül. *Néptanoda*, 20. 109–110.
9. Böngérfi, J. (1887). A testi büntetés kérdéséhez. *Néptanoda*, 15. 113–115.
10. Böngérfi, J. (1887). A testi fenyíték az iskolában. (Folyt. és vége), *Néptanoda*, 16. 124–126.
11. Zajzon, D. (1887). Még egyszer „a botbüntetés kérdéséhez”. Válasz a „hozzászólások”-ra. *Néptanoda*, 20. 19. 145–147.
12. Zajzon, D. (1887). Még egyszer „a botbüntetés kérdéséhez”. Válasz a „hozzászólások”-ra. (Folyt.), *Néptanoda*, 20. 20. 154–157.

Arcanum Digitális Tudástár

---

1. D. D. (1883). A feltámadt nádpálca, *Budapesti Hírlap*, március 4. 3.
2. Sz. n. (1869). Mi újság? *Vasárnapi Újság* melléklete, november 7. 621.
3. Sz. n. (1883). A veszső, *Budapesti Hírlap*, március 29. 9.
4. N. Czike, F. (1883). A bot az iskolában – a tapasztalás válasza az elméletnek, *Budapesti Hírlap*, április 8. 9.
5. Kenyeres, Á. (Főszerk. 1994). *Magyar Életrajzi Lexikon*.

Netjogtár

---

1. 1920. évi XXVI. törvénycikk a vagyon, az erkölcsiség és a személyiség hatályosabb büntetőjogi védelméről Retrieved from <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=92000026.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyei%3Fkeyword%3D1920.%2520XXVI> (2019. 05. 12.)

Additions to the History of Beliefs about School Corporal Punishment in the 19th Century. A Debate from 1887

In my research, I aimed to interpret the arguments of a professional debate in Hungary in 1887 about the usage of 'stick punishment' at school. I used the method of discourse analysis, embedded in the broadest possible system of legal history and cultural history. Based on the discussion, I assume that the intellectual fermentation that took place in the era also served as a basis for the transformation of school practice and the role of the teacher. We are on a frontier in the change of mentality, at least one that may have had a decisive effect on the way of thinking of a part of society. Around this time, part of the lay public was already concerned about the issue of corporal punishment at school, and its critics mostly associated it with the 'backwardness' of Hungarian social life. My source was a paper called Néptanoda, published weekly by the Pécs Teachers' Association from 1867 and functioned as a bulletin for the surrounding teaching associations. Although, as we shall see, they fell short in numbers, there were still participants in the debate who voted for the permanent abolition of the stick punishment as early as 1887. Albeit today's legislation is prohibitive on corporal punishment, this method of education, which has provoked much controversy, has not yet disappeared entirely from daily practice or the mentality of educators.

With my study, I would like to contribute to the understanding of the argument system of the previous discourse in this regard.

Keywords: 19th century, corporal punishment, elementary school, elementary school teacher, discourse analysis